

MIRADA OPTIMISTA CAP A UNA NOVA CULTURA

REFLEXIONS BASADES EN L'ANALISI HISTÒRIC DEL SISTEMA EDUCATIU, EL CERVELL I L'ESSER HUMÀ

“El cerebro no es un vaso que llenar, sino una lámpara que encender”

Plutarc

Sovint sentim parlar del fracàs escolar, però potser no hem aprofundit suficient en el tema, malgrat la seva importància. D'una banda, estarem d'acord en què educació i societat s'alimenten mútuament, i alhora que la societat en què vivim és resultat de les societats que ens han precedit.

L'educació, per tant, és la llavor per a crear una societat nova amb valors innovadors.

Iniciarem l'anàlisi reflexionant sobre el fracàs escolar, que sovint s'accepta com a sinònim de fracàs acadèmic però, potser hauriem de canviar el punt de vista, i entendre'l com a fracàs del sistema escolar i/o educatiu? Simplement com una oportunitat per obrir-se a noves mirades.

En els darrers anys, l'Estat ha anat gestant un seguit de reformes educatives per intentar trobar-hi solucions. Fa poc temps, se n'ha aprovat una que ha generat queixes, crítiques, decepcions i mirades a un passat que molts creien superat.

Potser no hem trobat, doncs, unes raons profundes per donar la volta al sistema, social i educatiu; i alhora als propis resultats acadèmics. I si es vol fer, des del meu punt de vista, hem desmuntar el sistema per veure totes i cadascuna de les peces, analitzant-les i veient quines no funcionen. D'aquesta manera, mirant des “de dins”, podem observar *el per què de tot plegat*, com deia Quim Monzó. Hi ha una cita, que personalment m'agrada molt que diu: *Si mires dins, despertes, si mires fora, somnies”*.

Els sistemes educatius reglats, com els entenem actualment, són relativament joves. Tal com diu Xavier Melgarejo, autor del llibre *Gracias, Finlandia*, el primer país que en va establir un va ser Prússia. Els agents que van motivar-los van ser l'educació militar, per preparar els joves per a la guerra. Així, doncs, el què interessava era transmetre unes informacions, i sobretot uns valors jeràrquics i una disciplina. Calia guanyar la guerra a través de la força.

A continuació, la República francesa, al segle XIX desenvolupant les idees sorgides amb la Il·lustració. L'escola pública que es desenvolupa amb ella potencia la racionalitat i l'assoliment d'informació intel·lectual com el camí per a l'evolució de la cultura.

Tanmateix, hi ha hagut altres corrents posteriors, nascuts amb la industrialització, que defensen l'escola com una eina per a preparar treballadors i professionals. Comparteixen punts

semblants: es planteja l'educació com un projecte empresarial, no un projecte humà holístic, que és del què es tracta.

Amb el temps aquests sistemes educatius han anat evolucionant en alguns àmbits. Els currículums s'han anat adaptat als diferents països i realitats socials, hem anat acceptant les noves tecnologies, sobretot a les acaballes del segle XX i especialment al segle XXI: els mitjans audiovisuals i últimament internet ja han entrat a l'escola. Tanmateix, el sistema educatiu continua mostrant mancances i necessitats. En aquestes maneres de fer hi predominen els conceptes de l'ordre, la jerarquia, i sobretot la visió unidireccional en la transmissió d'informació.

Però, per començar, ens hem plantejat **què és un sistema?**

Un sistema (del llatí *systema*, provinent del grec *σύστημα*) és un objecte o cos complex, els components del qual es relacionen com a mínim amb algun altre component. Així, doncs, i segons la visió sistèmica, tots els objectes són sistemes o components d'un altre.

Potser és el moment en què cal veure si les parts vinculades al sistema educatiu estan prou enllaçades, si es poden fer més *sinapsis* entre elles; o, simplement si l'educació contempla l'ésser humà com a sistema, atenent a totes les seves esferes, i vinculant-lo al medi social i natural.

Potser necessitem establir lligams entre el tipus de societat del segle XXI i els infants i joves, dotant-los de capacitats i competències per habitar el món que els hi deixem. Potser estem vivint un desequilibri entre les necessitats dels alumnes, les metodologies, les institucions, la realitat social i tecnològica actual i el saber fer dels professionals encarregats de l'educació. Però sobretot, des de la meua perspectiva, ens manca concebre l'ésser humà en tota la seva complexitat i donar espais a l'àmbit acadèmic, per a poder desenvolupar aquestes facetes.

Faig referència, de nou, al què abans dèiem dels primers sistemes educatius. Parlàvem dels valors de l'ordre, l'anàlisi, la seqüenciació de les parts, la divisió, el control. Valors tots ells heretats del món militar i de les cultures humanes occidentals que ens han precedit.

Aquesta és la mirada que tenim quan centrem l'atenció en el funcionament i capacitats de l'hemisferi esquerre del cervell. Aquesta visió és la que predomina majoritàriament en el sistema educatiu actual, com a resposta dels valors socials imperants, presents i passats. Encara ara es pot sentir parlar de matèries "màries", considerades de menys valor, les quals atenen precisament les capacitats de l'hemisferi dret i el propi cos. Aquesta nomenclatura, a més a més, denota una visió femenina que inconscientment és rebuda com a inferior.

Fruit d'aquesta mirada, hem creat els valors de la civilització humana actual, i d'on sorgeixen, segons el meu entendre, els diversos conflictes que patim arreu del món. És una mirada heretada des de fa segles i que potser ha arribat l'hora de canviar.

Podem optar per una altra visió de la realitat econòmica, social i educativa, fruit per tant, d'uns altres valors, des de la meua mirada serien les habilitats que ens ofereix l'hemisferi dret.

Aquest té una visió holística. Veu la totalitat globalment i no es queda encallat en els detalls de forma rígida, sigui a curt termini en quant a temps o a curta distància, en quant a espai. D'altra banda, ens ajuda a connectar amb l'emoció i l'intuïció, a establir relacions entre informacions, a buscar semblances, treballant des de la simultaneïtat.

En aquest sentit, a banda, dels beneficis reconeguts des del punt de vista acadèmic en quant a la lectura, escriptura, ortografia, matemàtiques...ens trobem amb les llavors per un desenvolupament com a cultura, com a civilització i fins i tot com a gènere humà, que no deixen de ser urgents i necessaris. La consciència mediambiental, la solidaritat, l'ètica, els valors humans, l'empatia, l'art, la sensibilitat i l'espiritualitat són, de fet, la nostra autèntica FAM. Trobaríem nous punts d'anclatge i podria ser l'inici per sortir de la crisi sistèmica, econòmica, de valors, mediambiental, social, etc...en la què ens trobem.

Atenent a aquesta part del nostre cervell, aniríem deixant de veure'ns com a individus apartats del medi natural, del veïnatge, dels països llunyans, de concepcions religioses diferents a les pròpies. Gràcies a la possibilitat de poder copsar la relació i connexió entre les parts que formen el tot, la VIDA, seriem capaços de compartir amb altres.

Ens permetria comprendre l'existència com una experiència viva de qualitat: el Tot sempre és superior a les parts, i no únicament com un fet quantificable. D'aquí que una nova concepció del Viure i de l'aprenentatge aniria assentant-se. Aquest tindria ànima i moviment, en tant que les relacions sempre comporten un fluïr. L'aprenentatge, doncs, seria una experiència vivencial, on hi tindria cabuda la creativitat. Einstein ja deia que no es pot trobar la solució a un problema des del mateix punt on s'està situat. Cal obrir la consciència.

I continuant amb aquesta anàlisi sistèmica profunda, caldria relacionar-la amb els diferents registres de l'ésser humà. Les persones, en tant que, protagonistes de l'educació, som també un sistema complex. L'ésser humà no és únicament en una ment racional, basada en aquest hemisferi esquerre que citàvem. Tenim també un cos físic, unes emocions i també una part espiritual.

¿Entenem, col.laborem i acceptem tota la complexitat i globalitat de l'ésser humà en el nostre sistema educatiu? Entenem que aquest desequilibri social, econòmic, mediambiental pugui ser fruit d'aquesta possible ignorància?

Aquí neix, doncs, la següent proposta: contemplar en l'educació tots els registres de la persona i alhora les diferents fases de l'evolució del cervell humà, com a mostra d'aquests.

En primer lloc, permetre al cos ser més present en l'aprenentatge, especialment en les primeres etapes, fent-lo més experiencial, i vivencial. Entenent que la vida és moviment, ja que el cor batega quan és viu, el cos en moviment hauria de ser un mitjà per aprendre. En aquest

sentit estariem parlant de la integració del **cervell reptilià**, la part més primitiva i instintiva del nostre cervell que busca la supervivència.

Si **el cos** no es mou, les neurones tampoc ho fan en tota la seva potencialitat i això pot crear estrès o manca d'atenció i interès. Per tant, seria més difícil que l'experiència de l'aprendre fós viva i natural. Sense fer-ho, impedim que l'aprenentatge s'integri o incorpori a la persona, en forma d'experiència, i es quedi únicament a la part intel·lectual, com majoritàriament fem en l'actualitat.

En un segon nivell, parlariem de les **emocions** i de la importància de l'empatia. El clima emotiu potencia un calor humà que facilita l'alegria d'aprendre. D'aquí sorgeix la importància de les bones relacions entre les parts vinculades en l'aprenentatge: alumnat, professorat, família; d'una banda, i la importància del treball cooperatiu, en equip, en xarxa, de l'altra.

A tall d'exemple, a Finlàndia els nens aprenen cantant els continguts teòrics del currículum. Estariem experimentant la integració de la segona fase de l'evolució del cervell humà, el **cervell límbic o mamífer**, basat en les emocions i les relacions.

Tot seguit ens centrariem en la tercera part del cervell, la més recent pel què fa a l'evolució humana. El **neocòrtex**. Aquí reprene les primeres reflexions en relació a la presència dels **hemisferis cerebrals**, i a la seva importància. Cal tenir-los presents en l'educació.

Finalment, la **vessant espiritual**, aspecte de la persona que no sol contemplar-se en el nostre sistema educatiu, en tant que estem centrats en els aspectes intel·lectuals. Tot i així, alguns centres educatius i professionals l'han incorporat a la pràctica quotidiana amb resultats sorprenents, i han pogut observar els beneficis que aporta la utilització la relaxació mental i de les visualitzacions, per exemple. La tècnica es coneix com a meditació o respiració conscient. Potser, en aquest sentit, ens ajudaria una mirada cap a Orient.

Tot l'exposat és una proposta fruit de la il·lusió sincera per trobar sortides i alternatives, poder abandonar les actituds de crítica, queixa, culpa i derrotisme constant, que no deixen de ser inútils i desagradables, i poder avançar en la construcció d'un món millor.

Laia Sagarra i Marín

Professora d'Educació Secundària Obligatòria i Batxillerat, a Sabadell